

Bon-BOM

2020. március | A Bolyai Önképző Műhely lapja | 9. évfolyam, 6. szám

Felhívás
2. oldal

Böjtmás hava
5. oldal

Az ember tragédiája
3. oldal

Március 15.
8. oldal

Felhívás

A Bolyai Önképző Műhely tagjai számára idén is megrendezzük a Gyalogos konferenciát. A műhelykonferencia alapfilozófiája, ami a nevét is adta hét évvel ezelőtt, hogy a témák ismertetése során a megfelelő szakmai igényesség mellett az „*utcáról betévedt ember*” számára is élvezetes előadást nyújtunk. Emellett jobban megismerkedjünk egymás szakmai területével, kutatási témájával, érdeklődési körével.

A konferencia időpontja: 2020. április 22. (szerda) 16:00 *

A jelentkezéshez (mindhárom évfolyamból és az alumniból) küldjétek el **a honlapon elérhető jelentkezési lapot** a gyalogos.szeminarium@gmail.com e-mail-címre **2020. március 22-ig**.

Az **előadások időtartama max. 15 perc**, amely során PowerPointtal, Prezivel és más segédanyaggal (kép, szobor, könyv, tervrajz, makett) kiegészítve oszthatjátok meg önálló gondolataitokat az adott témáról (jelentős tudományos áttörések bemutatása természetesen nem elvárás). Az előadást követően **5 perc vita** áll rendelkezésre a hallgatóságban felmerült kérdések megválaszolására, illetve a további hozzászólásokra.

A konferencián elhangzott előadásokat az eddigiekhez hasonlóan **szerezett változatban** is közreadjuk, ezért arra kérünk minden jelentkezőt, hogy nyár végéig (azaz **2020. augusztus 31-ig**) elektronikus formában küldje el a kötetbe szánt maximum 80 ezer karakter hosszúságú tanulmányát az irodalomjegyzékkel együtt. A kötet ISBN sorszámmal ellátott, ezért hivatalos publikációnak számít.

A konferenciát követően egy szerény állófogadásra invitáljuk előadóinkat és vendégeinket.

* A konferenciát abban az esetben tartjuk meg, ha legkevesebb 6 absztrakt érkezik a megadott időpontig.

Az ember tragédiája – Beszélgetés Jankovics Marcell rendezővel

Az ember tragédiája Madách Imre legismertebb alkotása, amely keletkezése óta a legtöbbször színpadra állított magyar darabbá vált. Egy filozofikus dráma, amely több színre bontva foglalja össze az emberiség történelmét, az őskortól a távoli jövőig. A mű külföldön is ismert a bibliai elemek egyedi felhasználása, a történet eposzi méretei, valamint a napjainkig is releváns teologikus és politikai vonatkoztatásai miatt. A darabban mindössze három állandó szereplő van, akik minden korban más és más szerepben találják magukat, feltérképezve az adott korszakra jellemző égető problémákat.

Rajzfilmes adaptációja 2011-ben jelent meg Jankovics Marcell rendezésében,

ami azóta az eredeti mű legismertebb feldolgozásává vált. Az alkotó minden különböző szint eltérő módon animált, valamint kiegészítette az eredeti művet, pótolva a fennmaradó hézagot a londoni szín és a falanszter között a huszadik század eseményeivel. *Az ember tragédiája* Jankovics Marcell eddigi utolsó alkotása lett, melyet számos, hazánkban ismert rajzfilm előzött meg, például a *János vitéz* és a *Fehérlófia*.

Az alumni hétvége során a Bolyai tagjai részt vehettek a film vetítésén, amelyet egy interjú követett a film rendezőjével, akitől első kézből hallhattuk a film keletkezésének részletes történetét. Megosztotta velünk az összes akadályt és nehézséget, amelyekkel ennek

a különösen nagyszabású projektnek meg kellett birkóznia. A rajzfilm több mint három óra hosszú, és a forgatása közel 600 millió forintot vett igénybe, messze túlszárnyalva terjedelemben és költségekben nemcsak a rendező régebbi műveit, de valószínűleg bármely más eddigi magyar animációs filmet is.

Érdekességként, *Az ember tragédiája* talán az egyik leghosszabb ideig készült filmként tartható számon a világon, összesen 24 évvel számolva. A forgatókönyv már 1983-ban elkészült, viszont a tényleges forgatás kezdetére csak 1988-ban került sor, kezdetben a Pannónia Filmstúdió támogatásával. Az eredeti terv szerint a filmnek hat év alatt kellett volna elkészülnie, viszont a rendszerváltást követően több nagyobb, elsősorban pénzügyi akadályba ütközött a projekt. Ezen problémák miatt sajnos nem egyszer évekig szüneteltetni kellett a forgatást, gyakran előre teljesen beláthatatlan ideig.

Jankovics Marcell visszaemlékezései szerint még az ilyen nehezebb időszakok alatt is teljesen biztos volt benne, hogy egy nap el fog készülni a film. A forgatás szakaszosan zajlott, ahol sorra forgatták a szegmenseket, amint összegyűlt a következőre az anyagi támogatás. A külön szegmensek a mű eredeti színeit fedték le, amelyek közül néhányat az évek során bemutattak külföldi filmfesztiválokon és Magyarországon is.

A szegmenseken gyakran eltérő csapatok dolgoztak, olykor teljes egészében más animációs technikákat alkalmazva. Ennek következtében a színek közti animáció minősége és stílusa is erőteljesen különböző, még erőteljesebben elkülönítve a színeket. Az időbeli kiterjedés olyan hatalmas volt, hogy a film legkorábbi részeit utólag digitalizálni, illetve felújítani kellett, amire a forgatás utolsó éveiben került sor.

Az ember tragédiájának animációs adaptációja egy kimagasló eredmény a magyar filmtörténetben, amit páratlan sok munka és fáradság előzött meg mindenki részéről, aki részt vett a készítésében. Megtisztelő élmény volt, hogy személyesen is találkozhattunk a rendezővel az alumni hétvége keretei között. Remélem a jövőben továbbra is több, ehhez hasonló emlékezetes élményben lehet részünk.

Varga Vajk

Böjtmás hava – márciusi népszokások, népi hiedelmek

Március 12. Gergely-nap

A Gergely-nap ünneplését IV. Gergely pápa rendelte el, így állítva emléket Nagy Szent Gergely pápának, akit sok egyéb érdeme mellett az iskolák patrónusaként tartanak számon. Ezen a napon egész Európában, így Magyarországon is felvonulásokat, vetélkedőket tartottak. Az ünnepnapot 1969-ig március 12-én tartották, ekkor viszont áthelyezték szeptember 3-ra, mivel az előbbi dátum nagyböjt idejére esett. A népszokásokat azonban nem lehet ilyen könnyen pakolgatni, ezért, ahol akkoriban még őrizték a hagyományt, ott maradt

a megszokott helyén a magyar gergelyezés. Már csak azért is, mivel ez a nap egy másik jeles eseményhez is kötődött, ugyanis az 1860-as évek előtt ekkorra esett a tanévkezdés ideje is. Mindjárt meglátjuk, ez miért fontos, hogyan is kapcsolódik a népszokásunkhoz.

Gergely-járaskor a tanulók felvonultak a falu utcáin, és adományokat gyűjtöttek tanítójuknak, illetve iskolába toborozták a nagyobbacska gyerekeket. A katonák verbuválásához hasonlító játék során a diákok püspököt választottak, a többiek pedig katonának öltöztek. Ők voltak „Szent Gergely vitézei”, akik némi

ajándék reményében csaknem minden házat felkerestek. A családoknál zenés színjátékot adtak elő, cserébe tojást, sonkát, szalonnát vagy esetleg pénzt kaptak. Énekeikkel a háznál lévő iskolás korú gyermekeket biztatták, hogy „*szép részt vegyenek tudományban*”. Ha ezeket a sorokat olvassuk:

*„Szent Gergely doktornak, híres tanítónknak az ő napján,
Régi szokás szerint menjünk Isten szerint iskolánkba!”*

talán még ma is többünkben felcsendül egy ismerős dallam. A „vitézek” sok-sok versszakon keresztül fűzték ezt az éneket, így buzdították társaikat, hogy csatlakozzanak hozzájuk, menjenek ők is iskolába. A szülőket pedig arra kérték, ha nem adhatnak „az útra deákot”, akkor adjanak adományt javaikból.

Manapság már csak elvétve találunk olyan területet, ahol még él ez a hagyomány, egyes helyeken csupán kiszámolók őrzik emlékét, mint:

*„Gyertek gyerekek iskolába,
Öltözzetek papruhába
Inc-pinc, Lőrinc
Te vagy odakinn.”*

Március 18., 19., 21. Sándor, József, Benedek

Ki ne ismerné a sokszor ismételt népi mondást: „*Sándor, József, Benedek, zsákban hozzák a meleget*”? A három névnaphoz azonban sok más hiedelem és szokás is kapcsolódik.

„*Sándor napján megszakad a tél*” – írja Weöres Sándor, a bukovinaiak szerint pedig pont ez a megfelelő alkalom, hogy elvessük a zabot és az árpát, ugyanis így lesz jó a termés.

„*József napján eltűnik a szél*” – folytatódik a vers. Ennek öröme a bukovinaiak meg is ünnepelték a tavasz első napját. Szlavóniában pedig úgy tartották, hogy épp itt az ideje, hogy mindenki megfürödjön és tiszta fehérneműt húzzon. (Igen, ez akkoriban nem volt mindennapos tevékenység.) Ezen a napon az állatvilág is életre kel, az egyik hagyomány szerint „*Szent József kiosztotta nekik a sípot*”, ezért a madarak énekelni kezdenek. A gyerekek örövendve kiabálnak az érkező fecskéknek: „*fecskét látok, szeplőt hanyok*”, és az Ipoly-menti falvakban már minden bizonynyal mezítláb szaladnak utánuk, ugyanis az emberek úgy emlékeznek, hogy ettől a naptól kezdve a gyermekek már cipő nélkül jártak-keltek a faluban.

A fecskék mellett a gólyák is hazatérnek, és ha érkezésükkor pizskos a tolluk, akkor bő termésre, ha pedig tiszta fehér, akkor szűk esztendőre lehet számítani.

Előkerülnek a méhek is! Algyőn a gazda így szól hozzájuk: „*Atya, Fiú, Szentlélek Isten nevibe induljatok, rakodjatok, mindön mézet behordjatok!*” azzal útjukra ereszti őket, hogy minél több nektárral térjenek vissza. Göcsejben ekkor jön el az ideje, hogy először kihajtsák a marhákat a legelőkre. Megteszik ezt akkor is, ha még túl hideg van hozzá, legfeljebb csak később kezdik meg a rendszeres legeltetést: a szokás nagy úr. „*Biztos tudtak valamit az öregek, minek változtatni rajta?*” József napján nemcsak a madarak miatt figyelik bőszen az eget, hanem szivárványt is keresnek, ugyanis a széles sárga sáv jó búzatermést, a vastag piros pedig bő bortelemést jövendől. Ha viszont rossz az idő, akkor jobban teszi mindenki, ha vigyáz magára, mert sok haláleset várható az esztendőben. Láthatjuk, hogy ez a nap igencsak bővelkedett a népi hiedelmekben, megfigyelésekben, de nincs ez másképp Benedekkel sem.

„*Zsákban Benedek hoz majd meleget*”. A gyerekek is pont így gondolták, ezért ugrándozva így dicsérték ezt a napot: „*Benedek – jönnek a jó meleg*ek!”. A bukovinaiak szerint azonban, ha dörög az ég Benedek napján, akkor száraz lesz a nyár. A göcsejiek ezt a napot ítélik a legmegfelelőbb időpontnak, hogy a fokhagymát és a zsírt megszenteljék, így ugyanis gyógyító ereje lesz. Szegeden szokás volt, hogy Bertalan-napkor szedték fel a március 21-én eldugdosott hagymát, majd a háztetőre rakták, ahol „*hét nap érte a napsugár és hat éjszaka a harmat*”, az-

tán a főzetével a tifuszos betegek hasát és fejét mosogatták. A lábodiak pedig úgy tartották, hogy a reggel 9 óra előtt vetett benedeki hagyma gonoszűző: „*Ha abból egy gerezddel keresztben meghúzza az ajtót, az ágyat, a tyúkok ajtaját, a háskót (...), akkor oda nem mehet a boszorkány*” – mondták.

Ezekből a hiedelmekből is látszik, milyen éberén figyelték a körülöttük lévő természetet a falusiak. Nem ígázták le, hanem együtt éltek vele, igyekeztek kiismerni szeszélyeit.

Rácz Dorottya

Felhasznált források

Magyar néprajz VII.

Dömötör Tekla: Magyar népszokások

<https://www.youtube.com/watch?v=dDd9s74XsDA>

<https://www.arcanum.hu/hu>

online-kiadványok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/g-72839/gergely-jaras-72890/

<https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/muveszetek/muveszettortenet/neprajz-unnepek-es-nepszokasok/nevnapok-es-nepszokasok/gergely-napja-marcius-12>

(utolsó letöltések ideje: 2020. 03. 05.)

Március 15-e: egy túlszűfolt nap tévhitekkel

Mire emlékezünk március 15-én? Milyen legendák kapcsolódnak hozzá? Hogyan alakult az emlékezés története? Sok minden más mellett ezekre a kérdésekre is igyekszem választ adni a cikkemben.

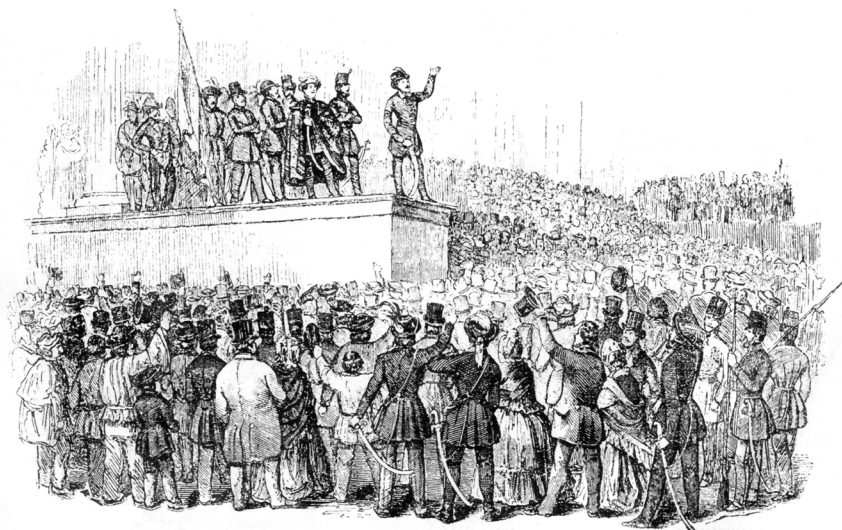
A népek tavaszának nevezett európai forradalmi hullám az 1847-es év rossz termései és egy hosszabb gazdasági visszaesés miatt bontakozott ki. Ez segítette a magyar reformtörekvéseket is. Az esemény valódi célja az volt, hogy aláírásgyűjtéssel támogatást adjon az alsótábla által március 3-án elfogadott felirati javaslatnak az ország gazdasági-társadalmi átalakulására vonatkozóan. Szervezője az Ellenzéki Kör, melybe beletartozott a Pesten tanuló írók, költők társasága, a Fialat Magyarország, például Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasvári Pál. Törzshelyük szerint a Pilvax-körnek is nevezik őket, a forradalom után pedig márciusi ifjaknak. A liberális nemességgel egyetértve sürgették az átalakulást, de annak megvalósítását radikálisan képzelték el. Ennek megfelelően jött létre március 12-ére a programot összefoglaló 12 pont, és a lelkesítő *Nemzeti dal*. Petőfi e versének a *Rajta magyar* címet adta, de egy anekdota szerint Szikra Ferenc jegyezte meg a kéziratot olvasva: „előbb talpra kell állítani a magyart, azután rajta!”. Eredetileg március 19-ére, a József-napi vásárra tervezték az aláírásgyűjtést egy banketten, de a március 14-

én este befutó hajó a bécsi forradalom hírével felülírta a terveket.

A délelőtti órákban – az egyetemi ifjúságot megnyerve maguknak – vonultak a Landerer nyomdához, ahol cenzori engedély nélkül nyomtatták ki követeléseiket. A nyomdász csak látszólag állt ellen, valójában szimpatizált az ifjakkal, segítette munkájukat. Petőfi versét is sokszorosították, amit fejből kellett leírnia, mivel a kéziratot – valószínűleg a nagy izgalomban – otthon felejtette.

Délután háromkor a Nemzeti Múzeum előtt sűrű esőzés közepette gyülekezett a tömeg. A közhiedelemmel ellentétben Petőfi sosem szavalta ott el a *Nemzeti dalt*. A legenda alapjául a *Pesti Divatlap*ban megjelenő beszédet mondó Petőfi ábrázolása és az alatta közölt kotta szolgálhatott, amit ötven év múlva Zichy Jenő homályos visszaemlékezése tovább erősített. További érdekesség, hogy a költő késve érkezett meg, így csak a múzeumot megkerülve, a hátsó ajtón át tudott csatlakozni barátaihoz. A Várostanács, majd Budán a Helytartótanács – engedve a nyomásnak – elfogadta a követeléseket. Ezután a cenzúra egyik áldozatának, Táncsics Mihály kiszabadítására indultak.

Állítólag Táncsicsot felesége ezekkel a szavakkal köszöntötte: „képzeld, nincs cenzúra!” A szemtanúk szerint az egykori jobbágyból lett politikus nagyon

Petőfi a Múzeum lépcsőjén a „Nemzeti dal” szavaija

Egykorú rajz

aluszékony volt, a hintóban is szundított, amíg át nem értek Pestre. Este meg sem jelent az addig betiltott *Bánk bán* előadásán a Nemzeti Színházban, helyette a Táncsicsnak maszkírozott Jókai tartott beszédet. A sok felszólalás és bekiabálás miatt az előadást végül félbeszakították. Petőfi itt már nem hogy késve, de egyáltalán nem jelent meg: sokan azt feltételezik, hogy feleségével töltötte az időt, melynek a legékesebb bizonyítékát a pontosan kilenc hónap múlva, december 15-én megszülető gyermekükben, Petőfi Zoltánban látják.

A márciusi forradalmunk egyediségét az adja, hogy Európában ez volt az egyetlen vér nélküli megmozdulás. Köszönhető ez többek között annak is, hogy a helyőrséget Budán főleg olaszok adták. A városvezetés joggal tarthatott

attól, hogy azok a magyarok mellé állnak, hiszen Észak-Itáliában már javában zajlott a forradalom és harc az osztrákok ellen.

A bécsi hírek az országgyűlést is lépésre sarkallták Pozsonyban: március 15-én reggel hajóval vitték a feliratot az uralkodónak, a fedélzeten többek között Kosuth-tal, Széchenyivel, Batthyány-val. Bécs népe ünnepelve fogadta őket, és a lovakat kifogva maguk húzták őket a Burgba, ahol másnap a pesti forradalom hírére az uralkodó szóbeli ígéretet tett a törvényjavaslatok elfogadására, március 17-én pedig kinevezte Batthyány Lajost miniszterelnöknek. A polgári forradalom törvényes keretek között zajlott le, az alkotmánytervezet április 11-én való szentesítésével Magyarország önálló, de nem független, modern állammá vált.

A szabadságharc leverése után a március 15-i esemény szimbolikussá vált: a magyar nemzet függetlenségének és szabadságvágyának jelképévé, magába sűrítve a másfél éves történéseket. A Habsburg elnyomás a Bach-rendszerben természetesen nem engedélyezte az emléknapi megtartását. Az első ismert ellenállásra 1860-ban került sor, ahol fiatal egyetemisták virágokat vittek a Kerepesi úti sírkertbe. A megemlékezőkre tüzet nyitottak, egy jogászhallgató életét vesztette. Temetése a rendszer elleni tünte-

téssé vált, ahogyan Vörösmarty Mihályé vagy Széchenyi Istváné is.

A dualista rendszer konszolidációt hozott, ennek fényében a kormányzat engedményeket tett, és április 11-ét engedélyezte ünnepnapnak. A központi előírással ellentétben a társadalom nagy része továbbra is március 15-ében látta szabadságának forrását. A két világháború között a Horthy-rendszer a forradalom eszményétől való félelmében kezdetben nem engedélyezte. 1928-tól azonban igen, ideológiailag összekö-

A szabadsajtó első termékeinek kiadása. (Pest, 1848. márcz. 15.)

tötték a forradalom leverését a trianoni veszteséggel, mint nagy nemzeti traumát. A Rákosi-korszak aztán igyekezett elfelejteni, munkanappá tette. A Kádár-rendszer már felhasználta a saját céljaira: április 4-e és március 21-e (Tanácsköztársaság megalakulásának napja) mellé állítva a tavaszi Forradalmi Ifjúsági Napok részét, annak nyitányát jelentette. A három, időben és céljaiban teljesen eltérő napot a forradalom eszményével kötötték össze: március 15-e szerepe pusztán a forradalmi láng fellobbantása volt, központban a mártírhalált halt Petőfi Sándorral. Az eredeti ünnep azonban tovább élt az emberek között, és 1972-től az egyetemi ifjúság a hivatalos megemlékezések után gyakran tartott spontán, rendszerellenes tüntetést. Az 1989-es évnek is az egyik hatásos eseménye volt az emléknap. A rendszerváltás után újra piros betűs nemzeti ünnepé vált.

Az elmúlt másfél száz év alatt jelentősen átpolitizált eseményről van szó, melyben nemcsak az aznapi eseményeket, hanem a magyarság társadalmi-gazdasági-politikai átalakulását és szabadságvágyát láthatjuk. A résztvevőit szerencsésnek is tarthatjuk, hiszen véráldozat nélkül sikerült nekik változást elérniük, bár készek lettek volna életüket adni. Sikerük kétségtelen, hiszen az uralkodóra és a birodalmi tanácskozássra nyomást gyakorolva az alkotmány ígéretével távoztak az országgyűlési képviselők Bécsből. Radikális nézeteik miatt azonban a nagypolitika nem engedte

őket tovább tevékenykedni, a kihasznált-ság érzete biztosan jelen volt közöttük.

Példájuk minket is sarkallhat arra, hogy összefogással közös céljaink megvalósulhatnak: ma már nem a politikai szabadság vagy függetlenség kérdésében, hanem abban, hogy a gyorsuló és gyakran túlpörgő világban hogyan is kell szabad, gondolkodó, felelősségteljes értelmiségnek maradni.

Szerémi Kristóf

Felhasznált források

Magyarország története a 19. században. Szerk.: Gergely András. Budapest, Osiris, 2005.

https://mult-kor.hu/20130315_az_atpolitizalt_marcius_15_utolso LETOLTES: 2020. 02. 29.

<https://qubit.hu/2018/03/15/81-dolog-amit-biztosan-nem-tudtal-marcius-15-rol UTOLSO LETOLTES: 2020. 02. 29.>

<https://qubit.hu/2019/03/15/trukkok-sokasagaval-ertek-el-kadarek-hogy-a-fiatalok-ne-lazadjanak-marcius-15-en UTOLSO LETOLTES: 2020. 02. 29.>

Fehér Renátó: Az átképzett tanár

Ülök kádban, fotelben, teraszon,
kicsoszogok a piacra, átfestem a régi játszóteret.
Az emlékezéshez szervezem a napokat,
mert családdá minket a történetek tettek.
Ezeket, *sajátok híján*, újramesélem
(apám leveleiből, nagyapám naplóiból),
hozzájuk öregszem, ahogyan később kéne tenni,
és elalszom magam mellett.
Így tanulom és tanítom meg
(mint az átképzett tanár,
egy leckével a diákok előtt),
hogyan kell felnőtté, szülővé, szépkorúvá válni.
De az újak már átfogalmazzák a szabályokat:
a hunyó lesz a hős, a keresés győzelem.

forrás: litera.hu

Impresszum

Szerkeszti: Herbst Rebeka

Munkatársak: Rácz Dorottya, Szerémi Kristóf, Varga Vajk

Korrektor: Barta Eszter

Tördelő: Herbst Rebeka

A borító a www.unsplash.com webhelyről származik.

Szerkesztőség: 1148 Budapest, Örs vezér tér 11. fszt. 1.

E-mail: bom@e-nyelv.hu

Honlap (korábbi számokkal): www.bolyaimuhely.hu

Alapítva 2011-ben.

A Bon-BOM című lapot a Médiahatóság 2012 októberében

nyilvántartásba vette.

Megjelenik 2020-ban a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.